

ELŐSZÓ

„A Magyar Művelődéstörténeti Lexikon (a továbbiakban: MAMŰL) a magyar középkorak és kora újkornak, 19. századi kifejezéssel a *régiségnek* a lexikona; az első magyar művelődéstörténeti lexikon.”

Ezzel a mondattal kezdte előszavát a főszerkesztő, Kőszeghy Péter, 2003-ban a MAMŰL sorozatindító kötetében. Most, 2011-ben ez a nagy vállalkozás már a XII. kötet megjelentetése s egyúttal a befejezés küszöbén áll. Immár csak a XIII. kötet, illetve egy tervezett pótkötet maradt a következő esztendőre.

Kőszeghy Péter, sokunk szeretett és tisztelt munkatársa, kollégánk, tanárunk, kiadónk és barátunk, 2011. szeptember 26-án ünnepli 60. születésnapját. Több évtizedes szakmai munkássága, könyvkiadói tevékenysége a régi magyar irodalommal foglalkozók körein belül és kívül is jól ismert. A kerek évforduló alkalmából olyan könyvet kívántunk számára összeállítani, amely külső megjelenésében és tartalmában is megtévesztően hasonlít az általa szerkesztett MAMŰL köteteihez. Igyekeztünk az említett bevezetőben megfogalmazott alapelveket követni. A köszöntő kötet címét és borítóját is, mutatis mutandis, ennek szellemében terveztük meg.

A Magyar Művelődéstörténeti Lexikon LX. (a továbbiakban: MAMŰL LX.) címmel megvalósuló kötet azonban – éppen Kőszeghy Péter tágas terű ismereteinek és személye széles körű ismertségének megfelelően – nem korlátozódhatott az általa kijelölt korszak címszavaira. A MAMŰL „középkor és kora újkor” alcíme helyére a MAMŰL LX. főcíme alá ezért került a korlátozás nélküli „minden kor” megjelölés.

A MAMŰL LX.-ban tehát bármely korszakot érintő, ám a magyar művelődéstörténet körébe is beletartozó szócikkek és illusztrációk szerepelnek. A minta a Kőszeghy Péter által kialakított MAMŰL volt, többnyire az ott elvárt szabványt igyekeztünk követni. Egy szerző több kisebb vagy egy nagyobb szócikket írhatott. Mindenkit arra kértünk: a téma kiválasztásakor vegye figyelembe a MAMŰL kötetekben szereplő címszavakat, hogy lehetőleg elkerülhessük az azokkal való nemkívánatos ütközést.

A magyar művelődéstörténet, miként az Ünnepekt is mindig hangoztatja, nem önmagába zárt jelenség, csakis az európai kultúrával való szoros összefüggésben lehetséges érdemben bemutatni. A Bibliára, a szentek legendáira és a görög-római mitológiára gondolunk elsősorban. A holland Hendrick Goltzius (1558–1617) festményét, a címében egy férfi- és egy női nevet hordozó *Vertumnus és Pomonát* (1613) szemlélve – s azon egy aggnőt, azaz vénasszonyt és egy formás térdű, ruhátlan fiatalasszonyt látva – értetlenül bámulhat, aki az ovidiusi történetet (*Metamorphosis*, 14, 622–771) nem ismeri. Vertumnus a rómaiaknál az évszakok férfiistensége volt, aki számos sikertelen próbálkozás után, végül bölcs öregasszony alakját magára öltve tudta meggyőzni a gyümölcsös kertek istennőjét, hogy ne ragaszkodjék tovább féltve őrzött szüzességéhez. Nálunk Gyöngyösi István *Porából megéledett phoenix* című művében találkozunk Vertumnus nevével. Ott a történet főszereplője, a fogságban sínylődő Kemény János vágyakozik felesége, Lónyai Anna után, s a menekülés lehetőségét latolgatva veti fel magát nézve, hogy „Vajha, mint Vertumnus, volna oly tűnhető” (II/IV/8/1). Ez az európai kitekintésű téma azonban nemcsak Gyöngyösinél bukkan fel. Régi magyar irodalmi példánk egyúttal jelzi a társsszakmák és a tudományköziség fontosságát is, amelynek igazolására érdemes fellapozni kötetünk Batthyány (II.) Lajos-címszavát, amelyben szó esik a körmendi kastélykertben álló, Vertumnust és Pomonát ábrázoló, barokk kori szoborkompozícióról.

A lexikon címszavai – utalva az ünnepekt által is vitatott kérdésekre –, az „ángyod térde” szólástól a „Zsúpra aggnő” kezdetű énekig terjednek. E két határpont között a szócikkek felettébb tág mezőt nyargalnak széjjel, a bennük felvetett roppant seregnyi

téma többnyire szokványosan komoly, ám akad közöttük jó néhány humoros, olykor paródiászerű, obskúrus, sőt néha sikamlós is, ám ezek is valós adatokat közölnek, és tudományos alapon írótak. A MAMÚL LX. helytel-közzel odailleszthető a MAMÚL többi kötete mellé a könyvespolcra. Az Ünnepeletnek tehát jó szívvel ajánljuk ezt a könyvet, amelyet jómaga, személyes közreműködése nélkül is, bátran tekinthet majd a saját szepőlötelenül fogant szellemi gyermekének.

Az MTA Irodalomtudományi Intézetének Reneszánsz Osztályára az Eötvös József Collegium Ménesi úti épületének boltozatos kapuján át vezet az út. Évtizedek óta rendszeresen, minden hét szerdáján a délutáni órákban itt találkozok egymással a régi magyar irodalmárok kis csapata. Ennek a Klaniczay Tibor által csaknem fél évszázada alapított, folyvást megújuló társaságnak egyik oszlopos tagja Kőszeghy Péter. Az ottani és a Rebakucsnak nevezett tágabb körben folytatott beszélgetések és termékeny viták bizonyára nagyban hozzájárultak Péter tanár úr munkásságának eredményeihez. Ő pedig csaknem egy évtizede sok aprólékos munkával foglalkoztatja társait a magyar művelődéstörténet általa szorgalmazott lexikonszerű feldolgozása érdekében.

E közös munkálkodás és a vele való személyes találkozások során pattant ki a MAMÚL LX. ötlete, amely rögvest meg is fogant, majd többünk által egyre gyarapítgatva, kilenc hónapnyi kihordási idő és talán rövid vajúdás után, az ünnepelt 60. születésnapján bizonyára testet is ölt, remélhetőleg a kívánt súllyal látván napvilágot.

A MAMÚL minden egyes kötetének borítóját más-más kép teszi a sorozaton belül egyedivé. A köszöntő kötet borítóképén a keresztény ikonográfiában szentesített, ám felettébb meghitt jelenet látható, amelyet avatatlan szemlélője akár profán ábrázolásnak is vélhet. A márkfalvi főoltár egyik szárnyára 1517-ben festett, kora reneszánsz stílusú táblaképen a javakorabeli Szent Joachim feleségével, Szent Annával látható, „miképpen az angyalnak mondása szerint, Jeruzsálembe, az Aranykapu közbe egybejutottanak”. A közel egykorú, Marosvásárhelyt leírt *Teleki-kódex*ban, a Szent Anna-legenda címe ekként foglalta össze a jelenet tartalmát, hozzátéve, hogy Szent Anna „miképp fogadott légyön”, azaz a találkozást követően, miképp fogant meg méhében leánya, Szűz Mária.

Kőszeghy Péternek 60. születésnapján jó egészséget, munkás, eredményekben gazdag, ám leginkább szerelemmel és szeretettel teljes életet kívánunk további műveinek örömteli nemzéséhez! A MAMÚL és a MAMÚL LX. kötetait forgató olvasóknak pedig a magyar művelődéstörténet gazdag tárházát kínáljuk, amely kiváltképpen az Ünnepeletnek köszönhetően immár bőségesen ontja eléink kincseit, mindnyájunk gazdagodására.

Budapesten, 2011. Kisasszony havának első napján, Szent Péter vasaszakadása ünnepén.

A szerkesztők